

Danmark under den Anden Verdenskrig og modstandsbevægelsens historie i særdeleshed.

Claus Bundgård Christensen

Lene Koch: *Tvangssterilisation i Danmark 1929-67*. (Gyldendal, 2000). 414 s., 399 kr.

Lene Kochs bog om sterilisationer ligger i umiddelbar forlængelse af hendes bog *Racehygiejne i Danmark 1920-56* (2000). Tilsammen tegner de to bind et billede af dansk racehygiejne i Danmark fra slutningen af 1. Verdenskrig til 1967, fra politik og videnskab til konkret handling. Selv om de to bind samlet blev antaget til forsvar for den filosofiske doktorgrad af Københavns Universitets Humanistiske Fakultet, kan de læses uafhængigt af hinanden. Således er det da også alene bogen om tvangssterilisationer, der i det følgende vil blive kommenteret.

I perioden 1929-68 blev mere end 12.000 personer steriliseret i Danmark. Nogle var åndssvage, andre var sinker, og atter andre var socialt belastede og overbebyrdede flerbørnsmødre. Fælles for dem alle var imidlertid, at sterilisationerne skete ud fra et statsligt ønske om at kontrollere befolkningskvaliteten. Bogen baserer sig i væsentlig grad på disse personers journalsager, der hidrører fra henholdsvis Sterilisationsnævnets, Justitsministeriets og Retslægerådets arkiv. Oplysningerne herfra er, foruden den øvrige store mængde kildemateriale, blevet systematisk gennemgået og indeholder svarene på Lene Kochs tre hovedspørgsmål: Var sterilisationerne i perioden eugenisk motiveret? Blev sterilisationerne foretaget på tvungen eller frivillig basis? Og endelig, hvad var omstændighederne i forbindelse med det danske sterilisationsvæsens opståen, udvikling og afvikling?

Den første sterilisationslov blev ved-

taget i 1929, for siden at blive afløst af mere permanente love i henholdsvis 1934 og 1935. Loven af 1934 gav principielt adgang til at tvangssterilisere enhver åndssvag. Som udgangspunkt var loven møntet på lettere åndssvage, der i stedet for livslang og dermed omkostningsfuld institutionalisering kunne tjene som samfundsnyttige borgere uden risiko for reproduktion. For at sterilisere efter 1934-loven var kravene blot, at pågældende havde fået stillet diagnosen »åndssvag«, og at der var indhentet samtykke fra en beskikket værge. I modsætning til 1934-loven gav 1935-loven ikke adgang til tvangssterilisation. Til gengæld åbnede den muligheden for sterilisation på eugenisk indikation og tilmed af normalt begavede individer.

Lene Koch afslører, at der var flere problemer i forbindelse med administrationen af 1934-loven: anvendelsen af usikre intelligensmålinger, frembringelsen af patientsamtykke ved hjælp af trusler om vedvarende institutionalisering og anvendelsen af såkaldte »javærger«, der agerede værger i op til flere sager uden at have nærgående kendskab til den enkelte åndssvage. Hvad angår 1935-loven, var det særligt problematisk, at flere kvinder gav samtykke til sterilisation, efter at de var blevet mødt med trusler om tvangsfjernelse af børn og afslag på abort.

Afhandlingens største svaghed består i, at ikke alle disse konklusioner er tilstrækkeligt dokumenteret. I forbindelse med truslerne om nægtelse af abort, hvis ikke kvinden indvilligede i sterilisation, skriver Lene Koch, at hun kun har fundet ét eksempel herpå. Alligevel mener hun, at der »findes grund til at tro, at denne sammenkædning har haft praktisk betydning« (s. 201). Hun henviser ganske vist til en artikel i *Ugeskrift for Læger*, men hendes egen bevisførelse er ikke overbevisende.

Hertil føjer sig vel ikke så meget svagheder, som irritationsmomenter: Der er alt for mange og lange tilløb til at komme i gang med afhandlingen, med det resultat at basale definitioner helt udelades eller alt for sent præsenteres for læseren. Et af tilløbene består i, at Lene Koch vil formane læseren om at forstå fortiden på dens egen præmisser. Når forfatteren anser det for så vigtigt, at læseren lader fordømmelse erstatte af forståelse, som tilfældet er, er det så meget desto mere bemærkelsesværdigt, at hun selv overtræder den opstillede læsemanual, som det fx er tilfældet alene ved valget af titlen »Broderskabet« til et underafsnit.

Dermed ikke sagt, at bogen er dårlig, for det er den bestemt ikke. I behandlingen af enkelte personsager nærmer afhandlingen sig ligefrem det fremragende, ligesom diskussionen af de forskellige tvangsgrader og lovenes konsekvenser er særdeles nuanceret og spændende. Det er alt i alt en meget væsentlig bog, som fortjener al mulig opmærksomhed.

Merete Bøge Pedersen

Preben Bonnén: *De Forenede Nationer – fra vision til virkelighed?* (Modtryk, 1999). 242 s., 78 kr.

Forfatterens hovedanliggende er at diskutere mulige reformer af De Forenede Nationer (FN), der kan gøre verdensorganisationen i stand til at realisere den i FN-pagten formulerede vision om »at frelse kommende generationer fra krigens svøbe«. Bonnén mener, at der mangler en bred folkelig debat om FN i Danmark. Hans bog er tænkt som et bidrag til at fremme en sådan.

Bogen rummer otte kapitler. Hertil kommer en indledning, hvor vi præsenteres for FN's forgænger, Folkeforbundet, en afslutning, et engelsk resumé og en optrykning af FN-pagten. Bonnén af-

grænser sit emne til en behandling af FN som »sikkerhedspolitisk aktør«, hvormed han mener FN's mulighed for at gribe ind i forskellige internationale væbnede konflikter. Dertil vil forfatteren give en præsentation af Danmarks FN-politik under og efter Den kolde Krig. Det er først og fremmest denne del af bogen, der berettiger en anmeldelse i nærværende tidsskrift.

I kapitel 1 redegøres der for dannelsen af FN og den vision, som verden fik med FN-pagten, men som frem til Den kolde Krigs afslutning ikke lod sig realisere på grund af konflikten mellem Øst og Vest. Med Murens fald begyndte der at blæse nye vinde. I november 1990 kunne et hidtil splittet Sikkerhedsråd vedtage operationen imod Irak i det besatte Kuwait. Det fik den daværende amerikanske præsident Bush til at tale om en »ny verdensorden«, hvilket FN's generalsekretær Boutros Ghali to år senere i sin *Agenda for Peace* uddybede derhen, at verdenssamfundet havde fået endnu en chance for at opbygge en verden i overensstemmelse med FN-pagten. Som bekendt kom det til at gå anderledes, men inden Bonnén belyser denne udvikling, bliver vi i kapitel 2 præsenteret for dels Danmarks forhold til FN, dels udviklingen i FN under Den kolde Krig. I kapitel 3 vender Bonnén tilbage til tiden efter Den kolde Krigs afslutning og redegør for den nye type konflikt – konflikter inden for stater fremfor mellem stater – som opstod efter Den kolde Krigs afslutning samt for, hvordan FN forholdt sig til disse.

De konkrete eksempler, der behandles, er konflikterne i Irak-Kuwait, det tidligere Jugoslavien, Somalia, Rwanda, Burundi og Liberia. Hovedpointen i denne gennemgang synes at være, at FN dels ikke var gearet til, dels manglede vilje til at gribe ind i den nye type konflikter. Herefter belyser Bonnén, hvordan ophøret af Den kolde Krig medførte